

WOJCIECH CHUDY
KUL w Lublinie

KS. KAZIMIERZ KLÓSAK

I. DZIEŁA. Ksi ki: *Skrypt do teorii poznania*. Kraków [b. r. w. - koniec lat czterdziestych]; *Materializm dialektyczny (studia krytyczne)*. Kraków 1948; *My l katolicka wobec teorii samoródtwa*. Kraków 1948; *Materializm dialektyczny*. Kraków 1955; *W poszukiwaniu Pierwszej Przyczyny*, cz. I, cz. II. Warszawa 1957; *Z zagadnie filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody* (red.), t. I. Warszawa 1976, t. II. Warszawa. 1979; *Z zagadnie filo - zoficznego poznania Boga*, t. I. Kraków 1979; *Z teorii i metodologii filozofii przyrody*. Pozna 1980.

Artykuły: *Maritainowa analiza stosunku filozofii moralnej do teologii*. „Collectanea Theologica” XIX (1938); *Filozofia przyrody w uj ciu Jakuba Maritaina*. „Polski Przegl d Tomistyczny”, I (1939); *Ks. Konstanty Michalski, CM*. „Ateneum Kapła skie”, XLVII (1947); *Materializm dialektyczny a fizyka współczesna*. „Znak”, II (1947), s. 719-732; *Dialektyczna interpretacja ruchu*. „Ateneum Kapła skie”, XLVIII (1948); *Dialektyka a tradycyjna teoria ewolucji*. „Znak”, III (1948), s. 316-325; *Metafizyczna i fizyczna zasada przyczynowo ci wobec relacji niedokładno ci W. Heisenberga*. „Roczniki Filozoficzne”, I (1948); *Nowy typ cywilizacji chrze cija skiej w uj ciu J. Maritaina*. „Przegl d Powszechny”, CCXXVI (1948); *Teoria indeterminizmu mitologicznego a trójwarto ciowa logika zda prof. Jana Łukasiewicza*. „Ateneum Kapła skie”, XLIX (1948); *Zasada „komplementarno ci” N. Bohra i relacje niedokładno ci W. Heisenberga a zagadnienie indywidualów fizykalnych*. „Polonia Sacra”, I (1948);

Analiza twórczo ci naukowej ks. Konstantego Michalskiego, CM. „Analecta Historica Congregationis Missionis Prov. Polonorum”, III. Kraków 1949; *Dialektyczne prawo przechodzenia ilo ci w jako* . „Przegl d Powszechny”, CCXXVIII (1949); *Dialektyczne prawo jedno ci i walki przeciwie stw*. „Przegl d Powszechny”, CCXXVIII (1949); *Dialektyczne prawo wszechzale no ci rzeczy i zjawisk*. „Przegl d Powszechny”, CCXXVIII (1949); *Bibliografia ks. Konstantego Michalskiego, CM* (wspólnie z ks. A. Usowiczem, CM), tam e; *Konieczno wyj cia poza logik dwuwarto ciow* . „Ateneum Kapła skie”, L (1949); *Konflikt nowo ytniej fizyki teoretycznej Z perypatetyczn filozofi przyrody w uj ciu Jakuba Maritaina*. „Przegl d Powszechny”, CCXXVII (1949); *Kinetyczny dowód istnienia Boga wobec nowych zarzutów*. „Znak”, IV (1949), s. 392-401; *ycie psychiczne a synteza bialek w neuronach*. „Przegl d Powszechny”, CCXXVII (1949); *Dialektycz-*

ne prawo ruchu materii. „Znak”, V (1950), s. 296-308; *Hipoteza Oparina o powstaniu życia.* „Przeł d Powszechny”, CCXXIX (1950); *Katolik wobec dialektyki marksistowskiej.* „Tygodnik Powszechny” VI (21. 5. 1950); *Metoda bada natury duszy.* „Znak”, V (1950), s. 13-26; *Substancjalno duszy ludzkiej ze stanowiska do wiadzenia bezpo redniego.* „Przeł d Powszechny”, CCXXIX (1950); *Podział kierunków filozoficznych u diamatyków.* „Znak”, VI (1951), s. 126-140; *Zagadnienie pocz tku trwania czasowego Wszeh wiata.* „Polonia Sacra”, IV (1951); *Z historii krytyki argumentu kinetycznego na istnienie Boga.* „Polonia Sacra”, IV (1951); *Hipoteza samoródtwa wobec bada nad wirusami.* „Znak”, VII (1952), s. 1-16; *Pierwszy argument kinetyczny na istnienie Boga ze Sum. c. Gent. lib. I, c. 13.* „Polonia Sacra”, V (1952); *Pierwszy argument kinetyczny na istnienie Boga ze Sum. c. Gent. lib. I, c. 13.* „Polonia Sacra”, VI (1953); *Dwie teorie rzeczywisto ci.* „Tygodnik Powszechny” X (14. 2. 1954), nr 446; *Jak poj w neoscholastyce przedmiot i metod filozofii przyrody?* „Roczniki Filozoficzne”, IV (1954); *Od dowodu ex possibili et necessario ze Sum. Theol., I, qu. II, a. 3, do współczesnych form argumentacji za istnieniem Boga z przygodno ci rzeczy.* „Collectanea Theologica”, XXVI (1955), fasc. 4; *Pocz tek czasowy Wszeh wiata a zagadnienie istnienia Boga.* „ycie i My I”, nr 2-3 (1955); *Poznawalno istnienia Stwórczego Rozumu.* „Collectanea Theologica”, XXVI (1955); *W odpowiedzi ksi dzu Pietkunowi.* „Collectanea Theologica”, XXVI (1955), fasc. 4; *W sprawie metodologicznej problematyki w teodycei.* „Collectanea Theologica”, XXVI (1955).

Granice supremacji praktyki nad poznaniem teoretycznym. „Tygodnik Powszechny”, XII (15. 1. 1956); *Próba oceny.* „ycie i My I”, nr 3 (1956); *Bóg ostateczn podstaw prawd zale nych.* „Collectanea Theologica”, XXVIII (1957); *Ko ciół wobec teorii ewolucji.* „Tygodnik Powszechny”, XIII (27. 12. 1959); *Zagadnienie współistnienia filozofii przyrody z nowo ytn fizyk teoretyczn .* „Roczniki Filozoficzne”, VII (1959), z. 3; *Aktualne kontrowersje w zakresie prolegomenów do filozofii przyrody.* „Zeszyty Naukowe KUL”, III (1960) nr 2; *Dowód w. Tomasz z Akwinu na istnienie Boga z. przyczynowo ci sprawczej - Analiza i próba krytycznej oceny.* „Roczniki Filozoficzne”, VIII (1960), z. 1; *Natura człowieka w „fenomenologicznym” uj ciu ks. Teilharda de Chardin.* „Znak”, XII (1960), s. 1464-1483; *O wła ciw interpretacj i krytyk dzieła ks. Teilharda de Chardin.* „Znak”, XII (1960), s. 823-841; *Spór o Orygenesę naszych czasów.* „Znak”, XII (1960), s. 252-268; *Zagadnienie pochodzenia duszy ludzkiej a teoria ewolucji.* „Roczniki Filozoficzne”, VIII (1960), z. 3; *Z zagadnie filozofii przyrody ks. Teilharda de Chardin.* „Zeszyty Naukowe KUL”, III (1960), nr 4; *Próba rozwi zania problemu pochodzenia duszy ludzkiej.* „Znak”, XII (1961), s. 1181-1234; *Zagadnienie metody filozofii przyrody we współczesnej neo-*

scholastyce. „Roczniki Filozoficzne”, IX (1961), z. 3; Czy kosmos materialny jest w swych rozmiarach skończony lub nieskończony? „Roczniki Filozoficzne”, X (1962), z. 3; Problem odwieczności wszechwiata - Próba oceny argumentacji W. Krajewskiego za odwiecznym istnieniem wszechwiata. „Ateneum Kapłańskie”, LIV (1962), z. 3; Program i metoda nauczania filozofii przyrody. „Roczniki Filozoficzne”, X (1962), z. 4;

Antropogeneza w empiriologicznym ujęciu ks. Piotra Teilharda de Chardina. „Zeszyty Naukowe KUL”, VI (1963), nr 4; Czy mamy dowód filozoficzny na początek czasowy wszechwiata? „Roczniki Filozoficzne”, XI (1963), z. 3; Ks. Piotr Teilhard de Chardin a zagadnienie monogenistycznych początków ludzkości. „Studia Theologica Varsaviensia”, I (1963), nr 2; „Fenomenologia” P. Teilharda de Chardina w ramowej analizie epistemologicznej i metodologicznej. „Roczniki Filozoficzne”, XII (1964), z. 2; Maritainowe próby wyodrębnienia filozofii przyrody od metafizyki i nauk przyrodniczych. „Roczniki Filozoficzne”, XII (1964), z. 3; Zagadnienie teleologicznej interpretacji przyrody we współczesnej neoscholastyce. W: Pod znakiem Ducha wi tego - Współczesna myśl teologiczna, pod red. ks. Mariana Finkego. Poznań 1964; Stosunek filozofii przyrody do metafizyki w ujęciu współczesnych neoscholastyków polskich. „Roczniki Filozoficzne”, XIII (1965), z. 3; Zagadnienie stworzenia wszechwiata w ujęciu P. Teilharda de Chardina. „Studia Philosophiae Christianae”, I (1965), nr 2; Zagadnienie wyjściowej metody filozoficznego poznania duszy ludzkiej. „Studia Philosophiae Christianae”, I (1965), nr 1; „Przyrodnicza” definicja duszy ludzkiej, jej uprawienie i granice ujęciu naukowym. „Studia Philosophiae Christianae”, 11(1966), nr 1;

Immanencja i transcendencja człowieka w odniesieniu do przyrody. W: O Bogu i o człowieku, pod red. bpa Bohdana Bejzego, t. I. Warszawa 1968; Poznanie istnienia Boga z pozycji ewolucjonizmu w ujęciu ks. P. Teilharda de Chardina. W: W. Granat: Teodycea - Istnienie Boga i Jego natura. Lublin 1968, wyd. 2; Zagadnienie punktu wyjścia kinetycznej argumentacji z. a istnieniem Boga. „Studia Philosophiae Christianae”, IV (1968), nr 2; Teoria kreacjonistycznych początków duszy ludzkiej a współczesny ewolucjonizm. „Analecta Cracoviensia”, I (1969); Zagadnienie możliwości filozoficznego poznania przyrody. „Analecta Cracoviensia”, II (1970); Chrześcijańska filozofia historii w ujęciu Jakuba Maritaina (studium krytyczne). „Analecta Cracoviensia”, III (1971); Ogólna teoria filozoficzna sztuki w ujęciu Jakuba Maritaina. W: Logos i Ethos - Rozprawy filozoficzne. Kraków 1971; Przejawy współczesnego kryzysu klasycznej teorii duchowości duszy ludzkiej. W: Teologia i antropologia - Kongres Teologów Polskich. Kraków 1972; Czy i w jakim zakresie Tomaszowe ujęcie duchowości duszy ludzkiej może na bar dziej ujęciu, poszerzy a zwłaszcza pogłębi? W: Teologia i antropologia

Kongres Teologów Polskich. Kraków 1972; Teoria duchowo ci duszy ludzkiej w uj ciu w. Tomasza z. Akwinu. - Próba jej dalszego rozwinia. „Analecta Cracoviensia”, IV (1972);

Próba rewizji metodologicznych podstaw wyodr bnienia przedmiotu bada filozofii przyrody u Jakuba Maritaina. „Studia Philosophiae Christianae”, I (1973), nr 1; Próba uwspółcze nienia Tomaszowej argumentacji za istnieniem Boga z przyczynowo ci sprawczej. W; Studia z filozofii Boga, pod red. bpa Bohdana Bejzego, t. II. Warszawa 1973; Zagadnienie sfinalizowania przyrody a koncepcja bytu. W: Z zagadnie kultury chrze cija skiej. Lublin 1973; Teoria do wiadczenia człowieka w uj ciu Kardynała Karola Wojtyły. „Analecta Cracoviensia”, V-VI (1973-1974); Zagadnienie przygodno ci człowieka. W: Aby pozna Boga i człowieka, pod red. bpa Bohdana Bejzego. Warszawa 1974, cz. II; O człowieku dzi ; Zagadnienie sensowno ci pytania o pocz tek czasowy wszech wiata. „Analecta Cracoviensia”, V-VI (1973-1974); Z metodologii filozofii Boga. W; Aby pozna Boga i człowieka, pod red. bpa Bohdana Bejzego. Warszawa 1974, cz. I: O Bogu dzi ; Próba argumentacji z. a substancjalno ci duszy ludzkiej. „Analecta Cracoviensia”, VII (1975); Wypowied na uroczystym posiedzeniu Rady Wydziału Filozofii Chrze cija skiej ATK, po wi conym prof. Bolesławowi Gaweckiemu. „Studia Philosophiae Christianae”, XI (1975), nr 2;

Nauki przyrodnicze a filozofia. „Analecta Cracoviensia”, VIII (1976); Próba wykorzystania „fenomenologicznej” antropologii P. Teilharda de Chardin do uzasadnienia tomistycznej filozofii człowieka. W: W kierunku prawdy, pod red. bpa Bohdana Bejzego. Warszawa 1976; Przyrodnicze i filozoficzne uj cie zagadnienia pochodzenia duszy ludzkiej. W: Z zagadnie filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody, pod red. Kazimierza Kłósaka, t. I. Warszawa 1976; Słowo wst pne. W: Z zagadnie filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody, pod red. Kazimierza Kłósaka, t. I. Warszawa 1976; Koncepcja bytu a filozofia Boga. W: Studia z filozofii Boga, pod red. bpa Bohdana Bejzego, t. III, Warszawa 1977; Teoria ekspansji przestrzennej wszech wiata a zagadnienie istnienia Boga. W: Studia z filozofii Boga, pod red. bpa Bohdana Bejzego, t. III. Warszawa 1977; Zagadnienie filozoficznej argumentacji za pocz tkiem czasowym Wszech wiata. „Analecta Cracoviensia”, IX (1977); Z teorii filozofii Boga. „Analecta Cracoviensia”, IX (1977); Dusza ludzka w perspektywie filozofii przyrody i metafizyki. „Analecta Cracoviensia”, X (1978); Próby argumentacji z. a pocz tkiem czasowym Wszech wiata w oparciu o drug zasad termodynamiki i ich krytyczna ocena. W: Z zagadnie filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody, pod red. Kazimierza Kłósaka, t. II. Warszawa 1979; Zasada „równowa no ci” masy bezwładnej i energii a ontyczna struktura materii. W: Z zagadnie filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody, pod red. Kazimierza Kłósaka, t. II.

Warszawa 1979; *Próba konfrontacji*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XVII (1981), nr 1; *Próba u ci lenia argumentacji za realno ci aspektu przygodno ci rzeczy*. W: *W kierunku Boga*, pod red. Bohdana Bejzego. Warszawa 1982; *Zagadnienie podstaw kinetycznej argumentacji za istnieniem Boga*. W: *W kierunku Boga*, pod red. Bohdana Bejzego. Warszawa 1982; *Konwencjonalizm w dziedzinie zagadnie metafizycznych*. „*Roczniki Filozoficzne*” XXXII (1984, z. 1; *Problem psychizmu ludzkiego w materializmie dialektycznym*. „*Znak*”, XXXVI (1984), s. 21-32 (po miertnie; do druku przygotował J. yci ski); *Warianty argumentacji kinetycznej za istnieniem Boga*. „*Analecta Cracoviensia*”, XVII (1985); (po miertnie; do druku przygotował J. yci ski).

Prace redaktorskie (periodyki); *Logos i Ethos - rozprawy filozoficzne*. Kraków 1971; „*Studia Philosophiae Christianae*”, t. I-XVIII (1965-1982); „*Analecta Cracoviensia*”, t. I-XIV (1969-1982).

II. WA NIEJSZE OPRACOWANIA. S. Budzy ski: *Ksi dz Profesor Kazimierz Kłósak 1911-1982*. „*Kierunki*”, (18. 7. 1982), nr 1345; J. Doł ga: *Epistemologia i filozofia przyrody w uj ciu Kazimierza Kłósaka*. „*Collegium Polonorum*”, VI (1983); J. Doł ga: *Z probematyki naukowo-badawczej ks. prof. Kazimierza Kłósaka*. „*Biuletyn Informacyjny ATK*”, (1985) nr 6; J. Doł ga: *Kazimierz Kłósak*. „*Ruch Filozoficzny*”, XLII (1986), nr 1 - 2; T. Gadacz: *Krytyka materializmu dialektycznego w pracach Kazimierza Kłósaka*. „*Znak*”, XXXVI (1984), s. 33-48; M. Jaworski: *Ks. prof. dr Kazimierz Kłósak - człowiek i dzieło*. „*Analecta Cracoviensia*”, XIV (1982); to samo po francusku, tam e; M. Jaworski: *Problem koncepcji filozofii*. „*Analecta Cracoviensia*”, XIV (1982); R. Kijowski: *Niektóre nowsze próby przedyskutowania filozoficznej problematyki celowo ci*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XIV (1987), nr 2; M. A. Kr piec: *Raz jeszcze o kinetycznym dowodzie na istnienie Boga*. „*Zeszyty Naukowe KUL*” IV (1950), nr 25; M. A. Kr piec: *O poprawne rozumienie kinetycznego dowodu na istnienie Boga*. „*Polonia Sacra*” VI (1953/1954), z. 2-4; M. A. Kr piec: *Aspekty filozoficzne teorii ewolucji*. „*Znak*” XII (1960), nr 6; M. A. Kr piec: *Niektóre uwagi na temat uwarunkowa poznawalno ci Boga*. „*Znak*” XVI (1964), nr 6; M. Luba ski: *Profesora Kazimierza Kłósaka analizy kosmologiczno-teodycealne*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XVII (1981), nr 1; M. Luba ski: *Moje spotkania z ks. prof. Kazimierzem Kłósakiem*. W: „*Zagadnienia filozoficzne w nauce*”, VI (1984); M. Luba ski, Sz. W. ląga: *Zagadnienie teorii filozofii przyrody*. „*Analecta Cracoviensia*”, XIV (1982); M. Luba ski, Sz. W. ląga (red): *W poszukiwaniu prawdy. Pami ci profesora Kazimierza Kłósaka*. Warszawa 1987; E. Morawiec: *Ogólne wprowadzenie w problematyk symposium (o filozoficznym poznaniu Boga)*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XVII (1981), nr 1; E. Nie-

zna ski: *Formalizacja tomistycznych podstaw dowodu na istnienie Koniecznego Bytu Pierwszego*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XV (1979), nr 1; E. Niezna ski: *W poszukiwaniu Pierwszej Przyczyny z pomoc logikiformalnej*. „*Analecta Cracoviensia*”, XIV (1982); E. Niezna ski: *Thomismus in Polen des XX Jahrhunderts*. W: E. Coreth, W. M. Neidl, G. Pfligersdorffer (Hrsg.), Band I: *Christliche Philosophie im katolischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Band II: *Die Neuscholastik des 19. und 20. Jahrhunderts*. Verlag Styria Graz-Wien-Köln 1987;

W. Pietkun: *Epistemologiczne zastosowanie teorii ontologicznej prawdy*. „*Collectanea Theologica*” XXVI (1955), fasc. 4; *Prawda i etos w yciu filozofa - dyskusja (I. D mbska, M. Jaworski, E. Sowa, W. Stró ewski, J. Tischner, J. yci ski)*. „*Znak*”, XXXVI (1984), s. 47-53; A. Spychalska: *Neo-bebna blisko* . W: „*Zagadnienia filozoficzne w nauce*”, VI (1984); A. B. St - pie : *O stanie filozofii tomistycznej w Polsce*. W: *W nurcie zagadnie posoborowych*, pod red. Bohdana Bejzego, t. II. Warszawa 1968; Sz. W. laga: *Kierunki pracy naukowej i organizacyjno-dydaktycznej Ksi dza Profesora Kazimierza Kłósaka*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XV (1979), nr 1; Sz. W. laga: *Problem abiogenezy w uj ciu K. Kłósaka*. „*Studia Philosophiae Christianae*”, XVII (1981), nr 1; Sz. W. laga: *Ks. Kazimierz Kłósak - filozof i organizator nauki*. W: *W kierunku Boga*, pod red. bpa B. Bejze. Warszawa 1982; Sz. W. laga: *Pologne - Kasimir Kłósak*. „*Revue Philosophique de Louvain*”, LXXXI (1983), nr 49; A. Wawrzyniak, Z. J. Zdybicka: *Z dziejów metafizyki, i nauk pokrewnych na KUL-u*. „*Roczniki Filozoficzne*” XVII (1969), z. 1; P. Wypych: *Status metodologiczny filozofii przyrody w lubelskiej szkole filozoficznej (1998)* - doktorat KUL, w przygotowaniu); J. yci ski: *Vivere non est necesse, philosophari necesse est. O Ks. Kazimierzu Kłósaku*. „*Tygodnik Powszechny*”, XXXV (20. 6. 1982); J. yci ski: *Philosophari necesse est... Filozoficzna sylwetka Kazimierza Kłósaka*. „*Znak*”, XXXVI (1984), s. 3-20.

III. INFORMACJE BIOGRAFICZNE. Ksi dz Kazimierz Kłósak urodził si 1 stycznia 1911 roku w ółkwi, zmarł 1 czerwca 1982 r. w Krakowie. Wykształcenie podstawowe i rednie uzyskał w ywcu. W roku 1929 rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Jagiello skim w Krakowie. Studia te uko czył w 1934 r. doktoratem pt. *Tomizm w uj ciu Jakuba Maritaina*, który napisał pod kierunkiem ks. Konstantego Michalskiego. W tym samym 1934 roku przyjął wicenia kapła skie. Rok pó niej, w 1935 roku, wyjechał na dwuletnie studia filozoficzne do „*Angelicum*” w Rzymie, a stamt d do Louvain (Belgia), gdzie studiował równie filozofii w Institute Supérieure de Philosophie, uzyskując w 1939 roku licencjat.

W roku wybuchu wojny wraca do Polski, gdzie w czasie okupacji uczy w Seminarium Duchownym w Krakowie, a tak e wykłada filozofii . Od

1945 roku naucza filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1954 roku uzyskuje stanowisko kierownika Katedry Filozofii Chrześcijańskiej, a w listopadzie tego samego roku - tytuł profesora nadzwyczajnego. Od 1957 roku prowadzi ponadto zajęcia w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Krakowie.

Od 1954 roku organizuje Wydział Filozofii Chrześcijańskiej w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie naucza, w latach 1954-1956 jest prodziekanem, w latach za 1956-1957 - dziekanem. Przez wiele lat (1964-1976) sprawuje funkcję dziekana na tym Wydziale, b d c jego filarem naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym. Od początku istnienia Wydziału pełni funkcję kierownika Katedry Filozofii Przyrody ATK.

W 1957 roku jest zmuszony do rezygnacji z funkcji dziekana, w 1958 roku za Ministerstwo Szkolnictwa Wyśszego zwalnia go z pracy na państwowym etacie w tej uczelni. W latach 1957-1964 K. Kłósak nie pracuje w ogóle na ATK. Funkcję dziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej oraz pracę w Katedrze Filozofii Przyrody K. Kłósak obejmuje ponownie dopiero od 1964 roku. W 1959 roku to samo Ministerstwo nie zatwierdza księdza Kłósakowi funkcji kierownika Katedry Filozofii Przyrody i zajęć dydaktycznych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim; pracuje tam tylko kilka miesięcy, potem - a do roku 1964 - prowadzi jedynie zajęcia zleczone. Ponownie funkcję kierownika Katedry Filozofii Przyrody KUL pełni od 1964 do 1971 roku; przez pewien czas jest również kierownikiem Sekcji Filozofii Przyrody. Ten rozdział biografii księdza Kazimierza Kłósaka, związany ze stosunkiem władz państwowych do niego, wart jest podkreślenia jako typowy i symboliczny dla niektórych uczonych w Polsce. Ze względu na swój krytyczny stosunek naukowy do filozofii marksizmu (ciężko do materializmu dialektycznego), któremu dawał wyraz publicznie, przez wiele lat doznawał różnych form utrudniania o znamionach represji.

W dziedzinie działalności naukowo-dydaktyczno-organizacyjnej ks. Kłósak był aktywny prawie do śmierci. Prowadził działalność wydawniczą i dydaktyczną, był ponadto współtwórcą lub twórcą kilku periodyków. W 1965 roku założył, razem z ks. Józefem Iwanickim, półrocznik ATK „*Studia Philosophiae Christianae*”. Pełnił funkcję zastępcy redaktora naczelnego, następnie redaktora naczelnego tego półrocznika. W 1969 roku założył rocznik Polskiego Towarzystwa Teologicznego „*Analecta Cracoviensia*”, którego wiele lat był współredaktorem. Zredagował trzy tomy cyklu wydawanego przez Akademię Teologii Katolickiej *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*. Pod jego kierunkiem powstało szereg rozpraw doktorskich i prac magisterskich. Odznaczył się jako organizator licznych sesji naukowych, między innymi słynnych sesji teilhardowskich. Był autorem ponad 130 rozpraw i szkiców, w tym kilku księzek.

IV. POGLĄDY. Główne obszary działalności naukowej ks. Kazimierza Kłósaka otwiera obszar metodologii filozofii, w którym wyróżnić należy cztery aspekty: pozytywny, odnoszący się do statusu metodologicznego filozofii i jej dziedzin, oraz krytyczny, obejmujący odświeżanie branż metodologicznych i demaskowanie nienaukowego charakteru niektórych kierunków filozoficznych. Aktywność metafizyczna K. Kłósaka cechuje zwłaszcza wysiłek łagodzenia nowego ze starym w płaszczyźnie filozofii klasycznej.

Drugi obszar jego działalności naukowej stanowi filozofia przyrody, która, zgodnie z paradygmatem łowoskiego nurtu filozofowania, łączy się metodologicznie z wymiarem metafizycznym filozofii, oddziałując swoimi metodami i aparaturami (co najmniej genetycznie oraz heurystycznie) na teorię bytu i antropologię filozoficzną. W tym obszarze działalności ks. Kłósaka dotyczy przede wszystkim badania struktury i przyczyn wiata, życia i człowieka.

Najważniejszy - i wywołujący najwięcej głosów dyskusyjnych - obszar działalności K. Kłósaka obejmuje dziedzinę filozofii Boga. Głównym zadaniem, jakie sobie postawił na tym obszarze, było badanie poznawalności istnienia Pierwszej Pizy czyny rzeczywistości.

Metafilozofia i metodologia nauk przyrodniczych. Koncepcja filozofii, którą reprezentował K. Kłósak, bierze swoje początki z filozofii uprawianej w Katolickim Uniwersytecie w Louvain. Pierwszy impuls tego stylu filozofowania K. Kłósak odebrał w czasie studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie orientację łowoską reprezentował jego mistrz, ks. Konstancy Michalski. Punktem wyjścia tej koncepcji filozofii jest poznanie naukowe, pochodzące najczęściej z nauk przyrodniczych, a następnie poddane swoistej operacji uogólniania filozoficznego. W swojej oryginalnej wersji tej koncepcji K. Kłósak przedstawia propozycję redukcji danych zaczerpniętych z poznania potocznego oraz nauk przyrodniczych do płaszczyzny ontologicznej (metafizycznej). Odpowiadając na wtopione podnoszone co do tej metody (głównie co do jej jednorodności metodologicznej), Kłósak argumentował, że nauki szczegółowe, a także poznanie potoczne, nie dostarczają filozofii danych specyficznych dla swoich dziedzin, lecz pomagają w konstytucji problemów filozoficznych poprzez odświeżanie swoich założeń natury teoriopoznawczej i ontologicznej. W związku z tym, jeżeli biorąc, zawartość filozofii nie jest czerpana z nauk szczegółowych (*resp.* poznania potocznego), lecz z założeń filozoficznych, które leżą u podstaw każdej nauki, a także (częściej) poznania potocznego.

Podział filozofii według K. Kłósaka wyróżnia metafizykę ogólną - najogólniejszą naukę filozoficzną - która jest nauką o istnieniu czegokolwiek w jakikolwiek sposób jako przedmiotu. Drugą dyscyplinę pod względem

ogólno ci jest metafizyka jako teoria bytu. Na trzecim poziomie ogólno ci znajduje si grupa nauk filozoficznych, autonomicznych w stosunku do metafizyki: filozofia przyrody, filozofia człowieka i filozofia Boga. Od tych nauk Kłósak odró niał jeszcze filozofii jako krytyk poznania, któr wykorzystał w analizach podstaw epistemologicznych zarówno systemów naukowych, jak i filozoficznych.

Aspektu krytycznego metafizologii ks. Kłósaka dotycz m. in. jego liczne studia po wi cone pogl dom Teilharda de Chardin (był najwi kszym polskim znawc jego filozofii), Jacquesa Maritaina oraz wiele publikacji wchodzycych w bie ce dyskusje, na przykład z Konstantym Michalskim (odno nie do metody filozofii przyrody), tomizmem egzystencjalnym szkoły lubelskiej (m. in. co do poj cia bytu jako bytu), czy z Karolem Wojtył (na temat statusu metodologicznego do wiadczenia człowieka). W szeregu pism krytycznie odnosi si równie do wymiaru metodologicznego współczesnych nauk przyrodniczych: fizyki, kosmologii przyrodniczej i biologii.

Jednak centralnym obszarem krytyki Kazimierza Kłósaka jest polemika z marksizmem, a ci lej z materializmem dialektycznym. W wielu publikacjach (pocz wszy od publikacji w 1947 roku w „Znaku”) bada poprawno metodologiczn aplikacji materializmu dialektycznego do dziedzin fizyki i biologii oraz aspekty formalne tzw. praw dialektycznych, a tak e prawomocno twierdze wynikajcych z teorii tych praw, na przykład tezy o wieczno ci wszech wiata. Wykazuje w analizie logicznej i metodologicznej, e dialektyka jako taka nie jest ze swej istoty teorii materialistyczn oraz e w zwi zku z tym mo e ł czy si z ró nymi systemami pod wzgl dem charakterystyki ontologicznej. W perspektywie antropologicznej Kłósak wykazuje, e marksizm niezasadnie nadaje sens filozoficzny - czyli sens materialistyczny - wynikom bada przyrodniczych, poniewa geneza umysłu ludzkiego w uj ciu materializmu dialektycznego jest uzasadniana czysto biologiczn analiz . Pokazuje równie w wielu punktach systemu marksistowskiego wewn trzn sprzeczno monizmu materialistycznego; np. odnosz c si do antropologii filozoficznej Adama Schaffa zakorzenionej w pogl dach Feuerbacha pokazuje sprzeczno tez antropologicznych marksizmu z tezami ontologicznymi tego kierunku.

Mimo niekiedy publicystycznego charakteru tych wypowiedzi, racjonalno i spokój analiz Kazimierza Kłósaka przyczyniały si do unaocznienia oczywisto ci pewnych niespójno ci i naiwno ci mieszczycych si w filozofii marksistowskiej i doprowadzały do konfuzji rzeczników tego „jedynie słusznego” w tamtym czasie kierunku.

Filozofia przyrody. W uj ciu Kazimierza Kłósaka nauki przyrodnicze s naukami empirycznymi opartymi o obserwacj , pomiar i weryfikacj empiryczn , u ich podstaw jednak tkwi zało enia filozoficzne, w szczególno ci

o charakterze metafizycznym. Filozofia przyrody z kolei ma za swój przedmiot byt „w aspekcie bycia czym istniej cym realnie w obr bie przyrody”. Natomiast metafizyka jest nauk zajmuj c si wyja nianiem rzeczywiście ci „w aspekcie bycia czym istniej cym realnie w ogóln o ci”¹.

Filozofia przyrody jest nauk autonomiczn , ró ni c si metodologicznie zarówno od metafizyki jak i od nauk przyrodniczych. Jednak w koncepcji Kłósaka filozofia przyrody w aspekcie tre ci czerpie z wyników nauk przyrodniczych a tak e poznania potocznego, unikaj c w ten sposób bł du czystego spekulatywizmu, na który byłaby skazana poprzestaj c tylko na abstrakcyjnej analizie przyrody. Filozof chc cy korzysta z rezultatów nauk przyrodniczych musi jednak dokona interpretacji filozoficznej tych nauk w celu wykazania doniosł o ci ontologicznej ich wyników. W zwi zku z tym, nawi zuj c do ustale C. G. Hempla², Kłósak okre la istot metody filozofii przyrody jako redukcijn interpretacj zjawisk prowadz c (poprzez tak zwan drog implikacji o n t o l o g i c z n y c h) do podstaw ontologicznych rzeczywiście ci przyrodniczej. Owe podstawy ontologiczne, b d ce danymi opracowanymi przez metafizyk , pozwalaj na ostateczne wyja nienie podstawowej struktury bytów materialnych. W ten sposób K. Kłósak akcentował i uzasadniał istnienie zwi zku metodologicznego pomi dzy naukami przyrodniczymi, które dostarczaj danych, a filozofii przyrody, która opracowuje je filozoficznie oraz metafizyk , która dane te ujmuje i wyja nia w aspekcie bytu. Specyfika metody pozwalała na analizy interdyscyplinarne oraz umo liwiała badania porównawcze. Posługuj c si metod redukcijn , K. Kłósak uzasadnia na przykład, e poj cia z wzoru Einsteina o równowa no ci masy bezwładno ciowej i energii s niesprzeczne z tomistycznym poj ciem substancji i przypadło ci, struktura substancjalno-przypadło ciowa bowiem stanowi podstawow struktur bytów materialnych³.

Ks. K. Kłósak zanalizował i zinterpretował wiele szczegółowych problemów w dziedzinie filozofii przyrody. Badał konsekwencje filozoficzne współczesnych teorii fizycznych, mi dzy innymi teorii Heisenberga, Bohra, Bohma i Einsteina, zwłaszcza wiele uwagi po wi caj c, zarówno od strony nauk przyrodniczych jak i filozofii przyrody i metafizyki, zastosowaniu w tych teoriach zasady przyczynowo ci. Wielokrotnie wykazywał, e najwybitniejsze współczesne teorie fizyczne s niesprzeczne z filozofii tomistyczn .

¹ K. Kłósak: *Z teorii i metodologii filozofii przyrody*. Pozna 1980, s. 51.

² Por.: Tam e, s. 127.

³ Por.: K. Kłósak (red.): *Z zagadnie filozof ii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, t. II. Warszawa 1979, s. 173-216.

W dziedzinie fundamentalnych badań nad światem materialnym podejmował analizy pojęcia filozoficznego i fizycznego materii. Nawiązując do Arystotelesa, wykazywał na płaszczyźnie filozofii przyrody, że dualizm masy i energii odnośnie do materii ujmowanej w naukach przyrodniczych wymaga jako swojej podstawy ontologicznej ostatecznej racji bytowej, którą stanowi metafizyczna struktura złożenia z materii pierwszej i formy substancjalnej. Materię w aspekcie filozoficznym określał szerzej niż w naukach przyrodniczych - jako wszystko to, co jest częścią przyrody. Również podstawowe analizy z dziedziny zasad istnienia bytu materialnego K. Kłósak prowadził w dziedzinie charakteru zmian i dynamizmu rzeczywistości. Tu badania i interpretacje dotyczyły w szczególności zakresu prawidłowości i racjonalności świata przyrodniczego, dziedziny przyczynowości (zarówno w perspektywie determinizmu jak i indeterminizmu) oraz kategorii czasowości, a także przestrzenności rzeczywistości materialnej. Analizował także kategorię celu; w dziedzinie problematyki teleologicznej dochodził do konkluzji, że pojęcie celu w przyrodzie może być rozumiane tylko na gruncie metafizyki.

Podejmował szereg zagadnień z dziedziny kosmologii ogólnej. Zajmując się problematyką rozmiarów przestrzennych i czasowych wszechświata wyrażał sceptyczne opinie co do możliwości ostatecznego dowodu jego skończoności i nieskończoności w tych aspektach.

W dziedzinie filozofii przyrody odwołując się szczególnie do uwagi po wiciu teorii ewolucji. Twierdzenia tomizmu o kreacjonistycznym (absolutnym) charakterze stworzenia świata ujmował w kontekście szerokiego modelu kreacjonizmu ewolucyjnego, wprowadzając do tradycyjnej teorii modyfikacje inspirowane filozofią Teilharda de Chardina, a także innych teorii ewolucjonistycznych. Na gruncie wspólnej płaszczyzny filozofii przyrody i metafizyki wykazywał, że oprócz Pierwszej Przyczyny, która w sposób absolutny powołuje do istnienia rzeczywistości, istnieje przyczyna drugorzędne, które współdziałały w ewolucji świata przyrody.

K. Kłósak badał dziedziny filozofii biologii zwłaszcza w aspekcie teorii samoródtwa; przeprowadził na tej płaszczyźnie krytykę poglądów Teilharda de Chardina i Oparina odnośnie do tej hipotezy. Sam w swoich badaniach zmierzał w kierunku ujęcia systemowego zjawiska abiogenezy. Wykazywał, że nie można udowodnić niemożliwości samoródtwa, i że w perspektywie holistycznej, stojąc na gruncie zasad ciągłości przemian ewolucyjnych, determinizmu oraz nieprzypadkowości przemian dokonujących się w świecie materialnym, można postawić hipotezy o globalnym ukierunkowaniu przebiegu w przyrodzie od struktur nieorganicznych do struktur organicznych na bazie przekształceń chemicznych. U podstaw tej hipotezy, której ks. Kłósak

nie zdawałoby się w pełni uzasadniony, tkwiło przekonanie, że system całościowy istniejący w planie wszechwiata w zamierzeniu Stwórcy.

Metafizyka. Metafizyka w koncepcji Kazimierza Kłósaka jest nauką abstrakcyjną i najogólniejszą. Jej formalnym przedmiotem jest byt w aspekcie bytowości, czyli ogół, „byt ujęty w analogicznym aspekcie wspólnym dla wszystkiego, co w jakikolwiek sposób jest czymś a nie niczym”⁴. W ciętym sformułowaniu metafizyka została określona jako „nauka o abstrakcyjnie ujętym bycie realnym jako takim”⁵. Pojęcie bytu jako bytu stanowi najogólniejszą abstrakcję bytu i obejmuje wiele kategorii bytowych, takich jak byty przygodne, byty intencjonalne czy byt absolutny (stanowisko zwane pluralizmem egzystencjalnym).

Szczególnie istotną funkcję w procesie uzasadniania realistycznego charakteru analiz ontologicznych K. Kłósaka odgrywa teoria realizmu pojęciowego, będąca w tym składnikiem epistemologiczno-metodologicznym w jego argumentacji za istnieniem Boga. Realistyczna teoria pojęcia opiera się na tezie, iż gwarantem realizmu pojęciowego metafizycznych jest ich genetyczne zakorzenienie w świecie przyrody lub rzeczywistości potocznej, skąd pochodzą nawet bardzo abstrakcyjne uogólnienia.

K. Kłósaka koncepcja metafizyki wywoływała wielokrotnie krytykę, zwłaszcza ze strony tomizmu egzystencjalnego w Lublinie. Najczęściej wskazywano na pokrewieństwo tej koncepcji ze skotyzmem czy filozofią Suarezą, gdzie realizm bytowy jest raczej zakładany niż wyprowadzany z transcendentnie i konkretyście pojętej tej analizy bytu.

Antropologia filozoficzna. Główne tematy antropologiczne, będące przedmiotem badań K. Kłósaka, dotyczyły przygodności człowieka oraz statusu filozoficznego duszy ludzkiej. Zgodnie z ustaleniami filozofii tomistycznej, Kłósak opowiadał się za substancjalizmem i duchowym charakterem duszy, jednak twierdzenia te modyfikował i pogłębiał, w typowy dla siebie sposób, korzystając z wyników metodologii współczesnej i teorii ewolucjonizmu. Na przykład, analizował i interpretował genezę duszy ludzkiej próbując zwi-
za uzasadnienie kreacjonistycznej tezy o jej pochodzeniu z teorii ewolucji.

Problematykę antropologiczną podejmował w dwóch aspektach: metafizycznym i merytorycznym. Główne problemy podjęte, zanalizowane i wnikliwie zinterpretowane w pierwszej z tych perspektyw to odróżnienie pojęcia metafizycznego duszy od pojęcia przyrodniczego, a także problem krytycznego ustosunkowania się do Tomaszowej tradycji pojmowania duchowości duszy, która przetrwała do czasów współczesnych.

⁴ Por.: K. Kłósak: *Z zagadnień filozoficznego poznania Boga*, t. I. Kraków 1979, s. 26.

⁵ K. Kłósak: *Słowo wstępne do: Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody* (red.), t. I. Warszawa 1976, s. 6.

Drugi obszar badań dotyczy tych samego *meritum* natury duszy Kłósak realizował w trzech planach: nauk przyrodniczych, filozofii przyrody i metafizyki. Ta ostatnia dziedzina była, według niego, najwłaściwsza dla określenia i wyjaśnienia istoty i genezy duszy ludzkiej.

Filozofia Boga. Analiza i interpretacja argumentów za istnieniem Boga były wielką pasją filozoficzną ks. Kazimierza Kłósaka. Po wieloletniej tej dziedzinie wiele rozpraw, analizował i dysputował zarówno od strony metodologicznej jak i rzeczowej. Również w tej dziedzinie analizy krytyczne towarzyszyły pozytywnym sformułowaniom nowych wersji argumentów. Kłósak, „przyjmując tradycyjną tezę o poznawalności Boga, dowody wypracowane przez tradycję poddaje krytycznej analizie, tropi ich logiczne niedostatki, ustala nowe punkty wyjścia w nawiązaniu do współczesnej metodologii nauk i wyników przyrodznawstwa”⁶. Kłósak zanalizował filozoficznie wiele argumentów na istnienie Boga, czując z nich nadał swój formuł modyfikując je zgodnie z reprezentowanymi przez siebie koncepcjami filozofii. Przede wszystkim analizie poddał Tomaszowe „pięć dróg” - „quinque viae”, czyli tzw. dowód z ruchu, z przygodności, z przyczynowości sprawczej i celowości (pomijając tzw. czwartą drogę: „ex gradibus perfectionis” - ze stopniowania doskonałości). Oprócz „dróg” Tomasz z Akwinu poddawał analizie argumenty dodatkowe przeprowadzone na płaszczyźnie filozofii: argument nomologiczny - z porządku we wszechświecie, argument z prawd zależnych oraz argument z pochodzenia duszy ludzkiej. List uzupełniający Kłósaka krytyka argumentów pozafilozoficznych nawiązujących do wyników nauk przyrodniczych: argumentu z niemożności urzeczywistnienia się w przyszłości nieskończonej ilości zdarzeń, argumentu z entropii, argumentu z rozszerzania się wszechświata (sformułowanego na podstawie tzw. efektu Dopplera) oraz argumentu biologicznego z początku życia organicznego na Ziemi.

Krótko omawiając style i sposoby analiz poszczególnych argumentów trzeba zauważyć:

Argument kinetyczny - z ruchu. Ks. Kłósak przeprowadza krytykę Tomaszowych uzasadnień nawiązujących do pojęć renowacyjnej fizyki, a także krytykę definicji ruchu pochodzenia arystotelesowsko-tomistycznego. Następnie unowocześnia tę argumentację korzystając z dynamicznej definicji materii, a także z niektórych pojęć zaczerpniętych ze słownika fizyki współczesnej i chemii molekularnej.

Argument z przygodności („wzorcowy” dla wszystkich argumentów sformułowanych przez Kazimierza Kłósaka). Jego punktem wyjścia jest ujęcie

⁶ T. lipko SJ: *Zagajenie* (sympozjum Akademii Teologii Katolickiej zorganizowanego w Warszawie 21 IV 1980 r. z okazji ukazania się książki K. Kłósaka pt. *Z zagadnień filozoficznego poznania Boga*). „*Studia Philosophiae Christianae*” 1981 nr 1, s. 138-139.

faktu bytu jakiegokolwiek rzeczy istniejącej, która, ująta w poznaniu potocznym, ujawnia swój przygodność, czyli niewystarczalność (kruchość, utracalność) bytu. Pojęcie przygodności ci przywołuje jako swój korelat pojęcie bytu koniecznego, który staje się dla myślowym „wymagalnikiem” całej argumentacji. Dyskurs w. Tomasza oparty na tezie o niemożliwość ci regresu w nieskończoność w dziedzinie bytowych przyczyn sprawczych, Kłósak zastępuje dyskursem opartym o zasadę racji dostatecznej. Powołując się na swoją teorię realizmu pojęciowego, Kłósak utrzymuje, iż dyskurs ten prowadzi do uzasadnienia realnego istnienia Bytu Koniecznego, który jest Bogiem.

Argument z porządku przyczyn sprawczych. Pojęcie krytycznej ukazującej dzisiejszą anachroniczność sformułowania i tezy w. Tomasza, zwłaszcza odnośnie do bytowego statusu przyrody, Kłósak wprowadza modyfikację pojęcia przyczyny, wykorzystując przy tym pojęcie i wyniki nauk współczesnych (używa również w tym argumentie pojęcia czasu zaczerpniętego ze słownika fizyki współczesnej).

Argument z celowości. Argument ten najwyraźniej ukazuje specyficzne dla filozofowania K. Kłósaka połączenie aspektu nauk przyrodniczych z aspektem filozoficznym. Kłósak modyfikuje argument z celowości w. Tomasza z Akwinu, zastępując w nim „celowość” pojęciami nawijającymi do współczesnych nauk przyrodniczych (biologicznych), takimi jak „użyteczność”, „koordynacja”, „adaptacja” czy „organizacja”. Pojęcie te — wobec braku w nich elementu absolutnej samowystarczalności — logicznie prowadzi do pojęcia racji ostatecznej wszelkich bytów, czyli wskazuje na istnienie Boga. Od strony metodologicznej Kłósak w tej argumentacji redukuje przyczyn celową do przyczyny sprawczej.

Spór pozostałych argumentów filozoficznych na uwagę szczególnie zasługuje argument z pochodzenia duszy ludzkiej, w którym Kłósak, opierając się na rozległej wiedzy z dziedziny teorii ewolucji, wykazuje niemożliwość zaistnienia ewolucyjnego duszy ludzkiej o charakterze duchowym. Wnioskiem z tej argumentacji jest teza o absolutnym początku duszy, czyli konieczności ingerencji czynnika nieskończonego, o sile sprawczej zdolnej wprowadzić duchowość w strukturę organicznego bytu biologicznego.

Odrębny dział zawiera krytykę argumentów, które występują w literaturze i opierają się na rezultatach nauk przyrodniczych. K. Kłósak wykazuje, że chociaż istnieje logiczny związek pomiędzy początkiem trwania czasu wszechświata i tezą o istnieniu Boga, to jednak na podstawie faktów i teorii przyrodniczych nie można na wystarczająco uzasadnić twierdzenia o początku wszechświata w czasie. W szczególności ci pokazuje to na przykładzie argumentów z entropii, rozszerzania się wszechświata, a także z argumentu o początku życia organicznego na Ziemi. Wszystkie te tropy prowadzą do lepszego zauważenia, ponieważ zarówno teza o czasowym początku, jak i teza o nies-

ko czonym ci gu trwania wszech wiata (bez pocz tku) jest na płaszczy nie samych nauk przyrodniczych jednakowo prawomocna.

V. UCZNIOWIE I KONTYNUATORZY. Ks. Kazimierz Kłósak działał naukowo w trzech o rodkach akademickich w Polsce: na Uniwersytecie Jagiello skim w Krakowie, Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie. St d oddziaływanie jego my li obejmowało szerokie rodowiska naukowe, a poprzez publikacje oraz działalno naukow uczniów docierało do wi kszo ci naukowców zajmuj cych si filozoficznymi aspektami przyrody. W szerokim znaczeniu wszyscy powojenni filozofowie przyrody orientacji klasycznej (tomistycznej) s uczniami K. Kłósaka. Spo ród uczniów wymieni nale y co najmniej Józefa yci skiego, Michała Hellera, Mariana Jaworskiego, Mieczysława Luba - skiego, Remigiusza Soba skiego, Szymona W. lag i Stanisława Zi b .

Nie wszystkich uczniów mo na jednak nazwa kontynuatorami. Na przykła d yci ski i Heller realizuj odmienny ni Kłósak paradygmat filozofii przyrody, a Jaworski skoncentrował si na dziedzinach metafizyki i antropologii filozoficznej i teologicznej, trac c z oczu aspekt nauk przyrodniczych.

W w szym znaczeniu do uczniów Kłósaka nale y zaliczy naukowców, którzy pisali pod jego kierunkiem dysertacje doktorskie w wymienionych trzech o rodkach. Przedmioty, których dotyczyły, potwierdzaj rozległo i bogactwo kompetencji ich promotora: pocz wszy od metodologii przyrodoznawstwa, poprzez filozofi przyrody i teori bytu, po dziedzin uwarunkowa filozoficznych współczesnego ateizmu. W ród doktorantów K. Kłósaka (nale eli do nich m. in. R. Kijowski, J. Doł ga, T. Przybylski, J. Nowaczyk i J. Durczewski) znajduje si wielu aktywnych dzi wykładowców i pracownikó w nauki.

VI. KOMENTARZ. *Philosophia perennis renovata.* Pogl dy ks. Kazimierza Kłósaka w dziedzinie filozofii a tak e wszystkich jej szczegółowych obszarów, charakteryzuje otwarto , wszechstronno , analityczno i krytycyzm. Przede wszystkim nale y podkre li rzetelne opracowanie metodologiczne i epistemologiczne wszystkich podejmowanych przez niego tematów. Dotyczy to w szczególno ci metodologicznego i teoriopoznawczego opracowania i u ci lenia problemów z dziedziny filozofii Boga oraz doprecyzowania i udoskonalenia od strony tak metodologicznej jak i epistemologicznej argumentów racjonalnych za istnieniem Boga. Wa ny jest równie wkład w krytyczn analiz tradycyjnych dowodów na istnienie Boga, w szczególno ci „dróg” Tomasza z Akwinu, które Kłósak poddał do gruntownej krytyce, przy okazji jednak wykazuj c, e argumenty te s wci no ne filozoficznie, a tak e ci gle rzeczowo walentne w dziedzinie uzasadnie ostatecz-

nych. W czasie gdy były publikowane, jego prace inspirowały długotrwałe dyskusje wokół uwspółcześionych treści i bardziej precyzyjnych formalnie rodzajów argumentacji przemawiających za istnieniem Boga; dyskusje te trwały nadal (m. in. w formie rozpraw doktorskich, nawiązujących do problemów podejmowanych przez Kłósaka).

Ks. T. Lipko tak podsumował sposób uprawiania metafizyki przez K. Kłósaka: „W filozofowaniu zmierza on przede wszystkim do pogłębienia metodologicznej refleksji odziedziczonej doktryny, do skorygowania i udoskonalenia składających się na nią tez; do wyzwolenia z niej twórczych możliwości i nadania im pełniejszego wyrazu”⁷. Ks. Sz. Łaga z kolei podkreśla jako największą zasługę tej filozofii prób uaktualnienia i reinterpretacji filozofii tradycyjnej⁸. W aspekcie metodologii metafizyki wypracowana przez niego redukcyjna teoria filozofii stanowi, mimo szeregu zastrzeżeń metodologicznych i krytyk ze strony przedstawicieli tomizmu egzystencjalnego, pionierski i oryginalny prób maksymalnego wykorzystania twierdzenia przyrodoznawstwa w analizach filozoficznych.

Koncepcja filozofii, a także czynniki pogłębienia szczegółowych Kazimierza Kłósaka, budzi jednak nadal wątpliwość, a nawet podlega dalszemu zakwestionowaniu. W szczególności dotyczy to statusu metodologicznego ogólnej wizji filozoficznej, za pomocą której Kłósak interpretuje fakty naukowe (redukcja ontologiczna). Czy wizja ta pochodzi z poznania potocznego czy raczej z uprzednio przyjętej metafizyki tomistycznej? Inne zastrzeżenie budzi zasada używania faktów naukowych do budowania filozofii przyrody. Mimo tezy metafizycznej ks. Kłósaka o autonomii tych dziedzin filozoficznych, pojawia się groźba błędnej *petitio principii*, przeniesionej również na filozofię bytu, zważając jednak w tej koncepcji z naukami przyrodniczymi i filozofią przyrody. Inną wątpliwość budzi abstrakcyjna teoria poznania metafizycznego, niewystarczająca, jak się wydaje, do uzasadnienia realizmu bytowego całej koncepcji filozofii K. Kłósaka.

Główny walor wysiłku i zasługi intelektualnej K. Kłósaka odświeżenie: *philosophia perennis renovata* („filozofia wieczysta odnowiona”). Przez wiele dziesięcioleci poprzez swą aktywną naukową filozofię realizował konsekwentnie program uaktualniania filozofii klasycznej poprzez jej konfrontację z wymogami metodologii współczesnej oraz związanie jej z najbardziej szeroko pojętym obszarem rzeczywistości zmysłowej i materialnej, w szczególności z dziedzinami przyrody zinterpretowanymi naukowo. Centralnym obszarem tej aktywności była filozofia przyrody. Intencją do-

⁷ T. Lipko SJ: *Zagajenie*, op. cit.

⁸ Zob.: Sz. Łaga: *Kierunki pracy naukowej i organizacyjno-dydaktycznej Księdza Profesora Kazimierza Kłósaka...* „*Studia Philosophiae Christianae*” 1979 nr 1, s. 9-26.

warto ciowania przez ks. Kazimierza Kłósaka tej dziedziny filozofii w kontekście innych nauk filozoficznych, a także opatrzenie jej statusu naukowego najwyższymi metodologicznymi uwagami potwierdzającymi słowa Szymona W. Łągi, który pisze o nim jako o „najwybitniejszym filozofie przyrodoznawstwa wśród polskich tomistów”⁹.

⁹ Sz. W. Łąga: *Kazimierz Kłósak — filozof i organizator nauki*. W: B. Bejze (red.): *W kierunku Boga*. Warszawa 1982, s. 172.